

GEJÖNŐ, GELENCSEK, SÁNDOR

STÜDÉ'S. DÖSE: 1924.

TART.: RÉGI IPAROSOK ÉS KISMESTERSÉGEK,
INASTARTÁS ÉS AZ IPAROSSEBÉDEK

17 lap

FÖLDRAZI MUTATÓ, KAPOSMÉNTE

SÁK MUTATÓ. XV, 17

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

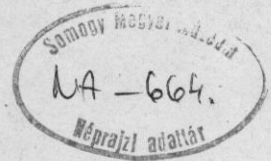
LEKTÁROK'S

ÁTVETVE AZ EGYESÉGES LTK. 1970-es TETEL ALÓL

1940

IV/47/25

Régi iparosok és kismesterségek
Inastartás és az iparossegéddek

A régi iparosság helyét ma a gyáripar foglalta el és az gépesítés fölénye.

Egyes kisipari szakma már a mai napon csak a javító munkálatokra, vagy a készárúk beszerelésére szorítkozik, az épület vasalás, szerelésében, az asztalosszakmában, lakatos és a bádogos szakmában. Nagyberkiben ma 18 magán kisiparos van, a Kisiparosok Szövetségében tagként működnek.

1. A régi iparosok közül először kell megemlíteni a néhai Czeglédi sándor bognár mestert 1895-1968. Ez inastartó volt mint községi bognár és 1958-1965-ig ISZ bognár volt. Négy inast tanított és 6 segédet képesített. Apja szintén bognár, Czeglédi Lajos 1858-1922. inastartó volt, Kercseligetről költözött Nagyberkire, mert ez a vasút melletti falu lévén, és már ekkor körzeté faluközponttá alakult és itt jobbnak látta a jövőt. Zsuppfedeles házat vett a falu központjában, szőlőt, párhold földet, az ipar mellett gazdálkodott is, méhészetet is állított be. A faluban ő volt az egyedüli bognár, és bizonyos javítási munkák fejében elvégezték a szántást, vetést és a fuvar munkálatokat. Ennek apja a szomszédos Kercseligeten is bognár volt és ez Czéhbéli iparos volt. A régi sváb községben jól megvolt ezen törzsökös bognár iparos család, csak a vasút megjelelése után idevonzódtak.

2. Illés Mihály fazekas az 1870-es években a Tolna megyei Szakcs községből költözött Nagyberkibe, őt is a vasutx vonzotta ide és a közeli vásártartó falvak, mert a 30 km-es körzetben többmint tiz vásáros falu volt.

A nevezett fazekas mester grófi jobbágy telket vett házzal együtt és évek multán megváltotta a robotteiket 40 forintért. Smidek gróftól a rajta levő házat 103 forintért vette a jobbágytól. A mesterség jól ment, a különböző agyagföldet a körzetből hozta, mint nyersanyagot a mesterséghez. Hamarosan vett földeket, szőlőt, gazdálkodott és a saját fogatán vásározott. Csinos munkákat végzett. A fia János és Mihály folytatták a mesterséget a század elejéig és ekkor abbahagyták az ipart. Szép nagy csinos házat építettek 1914-ben és az üzem szünete után kályha rakó mesterséget folytattak 1920-ig és 1930. táján mindketten meghaltak. Egy fiu 1898-i ma is él mint földműves paraszt és Tsz. nyugdíjas és ez több tárgyat őriz a régi készítményből.

3. Kovács Márton csizmadia és cipész, inastartó volt és vásárzó. Gyermektelenül 1930. táján halt meg.

4. Rajci Pál csizmadia, inas és segédstartó, vásárzó. Apja, Imre takács volt. Rajci Pál a vásárra közösen fogadott fuvarossal járt Kovács Mártonnal, később lófogatott és ezzel járt a vásárookra. Földet, szőlőt vett, 9 db. marhát is tartott és egyéb háziállatot. A fia, Pál jegyző gyakornok volt és 1918-ban spanyolnáthában meghalt. A kisebb fia Imre 1902. beli a II. világháborúban meghalt. ~~A kisebb fia Imre 1919~~ Az utódai Tsz-ben dolgoznak. A régi méhészetet ma is fentartják.

Az első két cserépszindelyesház közül az egyik az övé volt, a másik szintén iparosé, 1879-1981-ben épült házak.

5. Hantal György cipész 1890. táján költözött Kaposvárról Nagyberkibe. A fia, Lajos 1880 beli, szintén cipész. Ezek javítás és rendelt ujmunkát készítettek.

Nem gazdálkodtak, házat szereztek, mert árendás házban kezdték az itteni ipart. Vásárra nem jártak árusítani. Megtartották a városi jellegüket, inastartók voltak az apa és a fia is.

6. Takács mester állandóan 2-3 volt a faluban. Az utolsó kettő Bardics Péter 1863-1941. és Dancs József 1901- még él Dombóváron. Ezek 1930-as évek közepén hagyták abba az ipart.

7. Nyers Márton olajütő és járgányos darálóval az 1880-as években állította be az ipart. A két fia István és Márton folytatták 1907-ig, ekkor leégett az üzem és abba hagyták, folytatták a földműves gazdálkodást, amelyet az üzem mellett is végeztek.

8. Peitler János cipész a század elejétől testvérével Józseffel az ipar mellett olyan jól gazdálkodtak, hogy 40 hold földet szereztek, amelyet az utódok 1930-ra elpredáltak. Volt közöttük három pedagógus is, és egy asztalos 1898-as Gyula fia. Ennek a halála után fia Dezső 1926-os ma is asztalos és a temetkezési vállalat vezetője.

9. Kádár Standler István a századfordulón jött ide, nintelenként kezdte és szép házat, szőlőt szerzett, inasokat tartott, vásárra is járt eladni.

Amikorra kidőlt a munkából 76 éves korban akasztotta fel magát, mert nagyon iszákossá vált.

10. Igali János kádár mint szegény zsellér fiú begyakorolta jól a szakmát, javítást és ujhordókat készített, de feljelentették az iparhatóságnak és a tárgyalást kitűzték. A falu jegyzője 1921-ben behívatta az irodára -Hekkinger László- és mondta neki:

Te gyerek! Fel vagy jelentve és a tárgyalás ki van tűzve, megbüntet-

nek. Menj el inasnak, akkor megszüntetik az eljárást, hiszen te szegény napszámos gyerek csak kanászbojtár lehetsz vagy szolgálégy.

Az uradalmi kádárhoz ment inasnak. Knapsz kádár mester felszabadította 26 éves koráig. Jó kádár mester lett, most 76 éves nyugdíjas, mert a Tsz-be is átment az iparral. A fia Károly 51 éves, ma magániparos, kádár.

11. Deák Ferenc kádár 1907. 'beli, ma nyugdíjas. Nagyberki minőségi borvidék és 2-3 kádárja állandóan volt, ma egy van.

12. Gieszler Mihály szijgyártó, inastartó, a század elején Baranyából költözött Nagyberkibe. Az 1914-es háboruba bevonult és ez idő alatt a felesége elfogadta a falu kocsjáját, 1926-ig kezették is a szijgyártó mesterség mellett. Vásárra nem járt, rendelt, új munkákat készített. A körzeti uradalmakkal is egyezséget kötött és övéle dolgoztattak a szakmában. Egpár lova volt és három hold földje, 1926-ban épített szép, nagy házat. Javitási munkákat is végzett és szikvizüzemet is beállított. Fia, Kálmán 1909. beli ma is és a két háboru közt is szódavizet fuvaroz a környező falvakba és üveget cserél. A szijgyártó mesterséget nem folytatja, haem az apja volt inasa végzi.

13. Nagy József 1891. Nagyberki születésű, Gieszler volt inasa. Ma ő a szijgyártó mester. A volt inasa most veje, övele a Tsz-nek és a környéknek is dolgozik.

14. Szép János 1918. szijgyártó és egyéb börtárgyak javítója.

15. Feith Gyula nyugdíjas bádógos 1898. beli Csurgóról jött ide, épület és egyéb bádógos szakmukát végzett. Ma 500 forintig végezhet a nyugdíj mellett javító munkát.

16. Heminger János 1900 beli, esztergályos, Kaposhomokról jött Nagyberkibe. Halála után fia, János 1934-es végzi a modern gépi faesztergályos munkát. Új rokkát már a felszabadulás óta nem készít, mert nincs ma hozzávaló vasalás, ezt csak javítja. Ennek a nagyapja, Sebestyén szintén esztergályos és még ennek az apja is az volt.

17. Malomipar Nagyberkiben. Régen az uradalom vizimalommal üzemelt felváltva konvenciós molnárokkal, a század elején gőzüzemű bermalom-má átalakult. Törzsökös régi molnár itt nem is volt, sőt hosszú időn át egy személyben sem.

A század elején a környező emberekből alakult részvényes gőzhenger bermalom. Évek multán egy döbröközi molnár megvásárolta a részvényeket, az ő tulajdonába ment át, Totzer nevű egyén. Ez 1930-ban eladta

Hivatal József kaposvári szítás mesternek, és ettől 1931-ben megvette a molnárszegéd, Komár András 1899-1967, az mint szivógáz motor üzemelt az államosításig, 1951-ig. A földműves szövetkezet mindkét malmot kiszerezte és most a Tsz. gazdasági épületnek használja. Mindkettő jó forgalmu bérmalom volt.

18. Cserepes mester is volt a század elején 1923-ig, Walszkhófer János, Ennek fia Sebestyén 1897. ácsmester. Ennek fia János ácsmester 1920. Ma ennek a fia János 1942. beli az ácsmester.

19. Hangácsi János 1894. nyugdíjas szobafestő és mázoló, ma nagy méhész. Az 1927. nyarán teherautóval jött az ingóságával Egerből, mert ott sok volt a szakmabeli és ő bizonytalanra jött Fehér, Tolna megyéken át szemlélődve élénk falut keresett és, hogy a méheknek is legyen megfelelő tenyész helyük. Itt is megállott fürkészní és ezt mindenféle szempontból alkalmasnak találta, a vasuton alulról vett telket és szoba-konyhás kis házat épített, itt folytatta a mesterségét, a méhészetet is, az asztalos munkában is tanult volt. Ma szép háza van, 30 méhcsaláddal, jó bankbetéttel él a feleségével. A gyermekei Pesten élnek. Ő a méhész egyesület helyi szakelnöke. Így lett szobafestője elsőnek Nagyberkiben, ma két fiatal dolgozik mint maszek.

20. Szabó. Strenger Ferenc a század elejétől, később a fia, Ferenc 1907. beli a gettóba veszték.

21. Selwarz Imre bádogos 1906-1944. Nagy üzeme volt, inast és segédet tartott, javítást, kész új árut készített üzletre is, vásárra jár. A magas épületek bádogozását is vállalta, a nagyberki templomot is 1941ben ő bádogozta be. Jó iparos volt, 1944. nyarán a gettóba veszett.

22. Gebhárd György kőműves mester. Vállalkozó 1902. beli, ma nyugdíjas, Kaposváron lkaik, inastartó és több segéddel dolgozott, mert ebben az szakmában volt a legtöbb segéd. 1946-ban vállalatához ment, innét ment nyugdíjba. A régi építkezésekhez csak a községi középületeknél alkalmaztak kőművest. Az uradalmak konvenciós kőművest tartottak. A falusi házakhoz csak a kéményboltozáshoz hívtak kőművest, a falazást töméssel vezették fel és ehhez ácsmester kellett. Ő a tetőig elvégezte az építkezést, a padlást viklerrel fedték le, csak később jött be a deszka padlás. Tehát az ács elvégzett minden építkezési munkát, esetleg az ajtó és az ablak készítését asztalos készítette.

A tetőverő zsuppoló fejezte be az új ház építkezését.

Nádverő itt nem is volt 100 éven belül, mert a falunak a Kapos folyó szabályozása után nem volt nádas. Az uradalmaknak még 1940-ig volt nádas épületei, mert ezeknek voltak nádasaik, a nádtetőverő szakmunkásokat úgy fogadták fel vidékről.

23. Tar Sándor 1887. még ő az utolsó zsuppoló tetőverő, Tsz. nyugdíjas. Zsellér volt és még ma is javítja a szőlőhegyi zsuppfedéles présházakat. Szakmunka volt képesítés nélkül, kereseti adóval.

24. Peringer. Polgár József, 1906. klumpás. A Kisberki részen lakik. Ez kőműves segéd, elment Baranyajenőre kitanulni a klumpakészítést, hogy legyen télen a kőműves szünetben valamilyen mellékes kereseti forrása. Jól ment a munka és sok készárut adott el, vásárookra is járt klumpát árulni.

Ezen képesítés nélküli szakmunka iparendélyhez volt kötve, két rokon embert is betanított erre a szakmára.

24. Slut János 1869-1951. bőrös, klumpás. Különösen a háborus időkben volt nagy kereslete az ő készítményeinek. Iparjogosítványhoz volt kötve. Olyan repedt fejű faklumpák fejét levágták, oldalt körös-körül meghagyták és a klumpa hiányzó fejrészt bőrborítással pótolták, aprószeeggel sűrűen körül szegezték.

Ujjonnan is készítették ilyen klumpa alsórészt, minden féle fejbőr felhasználással elkészítették. Ez kényelmesebb is volt mint a szabályos faklumpa, mert rugalmasabb és puhább volt, gyorsabban lehetett benne járni, mint a merev faklumpában.

Még szőrös nyersbőrt is láttam a bőrös klumpán, de ezt legtöbbször belül hagyták és ezzel még puhább lett a fejbőr. Több községben volt ilyen bőrös klumpás öreg kispáros. Ezeknek az igazi szezója a két háborus időkben volt meg, amikor a nép önellátásra volt utalva. Tutyit és kapcát kötöttek hozzá és amikor a háborus infláció végére járt, akkorra a falvak népe nagyobb része ilyen lábbeliben járt.

Legtöbbször a megrendelő adta a fejbőrt, mert nem bírta az öreg előállítani a fejbőrt. A klumpa alsó részét a klumpás készítette, alig győzte, mert ezt könnyebben elkészítette mint a fejes szabványklumpát. Addig három alsórészt elkészített, amikorra egy teljes szabvány klumpát kifaragott, mert a klumpa fejrésze adja a nehéz pontos munkát. Simonfán Geczeli János volt a bőrösklumpa mestere, igen sok aprószeget használt fel erre a célra. Itt az aprószeget úgy nevezték, hogy Geczeli szög. A kaposvári boltban is úgy kérték: Adjon félkiló Geczeli szöget. A boltos csak külön magyarázatra tudta kiszolgálni. A dohányzacskó és a pipaszár készítését a pásztorok végezték csak.

ugy zugban. Timár bőrkikészítő itt nem volt, azonban a háborus időkben e fontos anyag a pásztorokra hárult, mert csak ők értették ennek a kidolgozását. Az első világháborus években a simontornyai bőrgyár munkásai otthon zugban bőr cserzettek, amivel ott jól betanulták ezen szakmunkát. A környező községekben voltak akik ide jártak dolgozni, ezek mindenféle bőrt kidolgoztak. A Kapos-mentéről Szakály-Hőgyészre hordták a nyersbőrt, borju, disznó, kutya, macska és vad bőröket, még a kecske és a birka bőröket is kidolgozták.

Finom, tartós és szép volt a nagy kutyák bőrei. Szép ünneplő cipő felsőrésznek való volt. A macskabőr is finom volt, csak apró. Báról vittek vaddisznó bőrt, amelyet a Rákótékesi erdőn lőttek.

Sok nagy kutya esett ennek áldozatul ezek körzetében, a szakályi zugtimár bizonyos megállapított munkadíj fejében végezte, résziből is cserzett.

Minden idő kinek megvoltak a vámszedői. A múlt század második felében volt itt Nagyberkiben egy kovács mester, aki kiváló művész volt, a grófi uradalom is dolgoztatott vele. Szép diszkerítéseket, kapukat, sirkereszteket és teljes sirágyazatot készített vasból, amely ma is látható a pusztuló régi temetőben. A falu népe nem tudja már biztosan a nevét. A munkadarabjai muzeális értékek, amelyeket nem szabad elkal-
lódni hagyni.

Volt a falunak egy vegyes nagykereskedője is kb. 1880-tól három generáción át, Hofmann Ármin, az unokái a gettőbe veszttek. Ügyes, élénk kereskedő család volt, gazdag ember lett és hitelt nyújtó üzlete volt. Az akkori szükségletnek megfelelő mindenféle vegyes áru kapható volt, hitelbe is.

Sokféle kereskedő és építőipari mester, segéd dolgozó volt itt. Kovács, szabó, kőműves, ~~egy~~ ács, kertész, gépész, lakatos inas és segéd, legtöbb volt a cipész és a csizmadia.

A községi kisiparosokon kívül a készárut az országos kirakóvásárokon vették meg a falusiak, ugymint ruha, lábbeli, takács, szijgyártó, festett kelmék, bognár, kádár, kötéláru, szita, rosta félék stb.

Az I. világháborúig sokféle vándor iparos házaló járta a vidékeket. Ablakos és drótos tótok, olasz óráskok, német képesek, akik a faluképeket nagy tekercsekben hordták és a régi szennyes, füstös faliképek keretébe újabbat cseréltek be. Ezek keret nélkül árulták a képeket. Csak vallásos tárgyú képeket: Házi áldás, Urvacsora, Jézus és **Mária** szive képeket, szinesek voltak.

A katolikus házak diszei voltak ezek, a régi üvegre festett vallásos tárgyú képek már régebbiek voltak és még ma is láthatók ritkább he-

lyeken. Ezek is német gyártmányok voltak, mert a feliratuk német szövegű volt.

Ezek az üvegre festett képek nem voltak izlésesek, szépek, sőt torznak is lehet nevezni őket.

A vándoriparosok még a bosnyák késszek voltak. Tolna megyei svábok gyékényesek voltak. Nagy gyékény, sás kötegekkel járták a világot és ott, ahol a székülés gyékények szakadozott azt bizonyos árért bekötötték ujjonnan. Ezek iparjogositvánnyal működtek.

Meszések is jártak kocsival és mérték le az oltatlan meszet. Üveg, porcelán árusok, gyolcsostótos is kocsin járták a világot, fazekasok agyag tárgyakat árultak kocsiról. Könyvárusok is jártak házalni, gyalogosan és egy lovas kordén, ezeket istóriásoknak nevezték.

Szatócs árusok is egy lovon jártak és a kocsiról mindenféle bolti árut adtak pénzért, kukoricáért, tojásért. Ezek rongyszedő zsidók is voltak, rongyot, ócskavasat, kolcot, bőröket, sonkolyt átvettek cserébe valami apróságért.

A házaló iparosok közül még említésre méltó a szakajtó féle árusok, több féle ilyen gerezdes árut készítettek és spárgára fűzve hordták faluról-falura az ugynevezett szalmavékát is, amely liszt tárolására és kihordására volt alkalmazva. Seprű és vesszőkosarak, vékák és csibeborító "bucser"okat hordtak a vásárookra és a városi heti piacokra is. A diszkosarak készítését a kosárkötő üzemek végezték.

A kocsikra üléskosarat, a kézi kosarat, a fedeles kosarat és az ebédhordó "ebédös véka" kerek széles fenekű 25-30 cm oldallal fejen hordták ezeket a vesszőtárgyakat.

Ezeket a tárgyakat már nem készítik és mint régi használati tárgyakat csak a falusi házak padlásain találhatóak. Kefe és meszelő féle tárgyakat is hordták a házakhoz árusítani. Tehát a szükséges áruk házhoz jöttek és felkinálták megvételre, csak ekkor gyenge volt a kereseti lehetőség és kevés volt a pénz.

Házhoz jártak a "szitakötők", akik a szita-rosta szöveteket hozták a házakhoz. A régi kilyukadt szitakérgeket ujszövettel pótolták, szőr és réz, vas szita szöveteket hordtak és a rostákat újból bekötötték. Tükrösök is jöttek, akik a régi törött vagy elhomályosodott tükrök ráma keretébe ujat helyeztek.

Ezen külön féle iparosoknak otthon műhelye volt és hordta az áruját, hogy a megélhetése biztosítva legyen és több árut eladjon. A téli iparosok, takácsok nyáron kepeést, részes aratónak mentek és a cipész és a csizmadiák szintén mentek nyáron a mezőre. A kőművesek és

az ácsok nyári munkás iparosok, ezek télen otthon valamilyen mellékes munkát végeztek pl. klumpa készítést, kosár, seprű, szakajtó kötést végeztek, leginkább a sváb ajkuak. Itt ilyenek télen az erdőre is elmentek részes fát vágni. Volt a kis falvakban a kocsmárosok a kevés kereset mellett elmentek a mezei és az erdei munkákra vagy a család tagjai is és az üzletet felváltva folytatták, a mellékes keresetre voltak utalva, mert egy 3-600 lakosu községben a kocsmára és a bolt nem adott egy családnak teljes megélhetést. A magyarok és a német ajkuak így pótolták, az izraelita vallásúak másféle kereskedéssel pótolták az ugynevezett haldokló ipart. Olyan ügyesen, okoszerűen vezették a többoldalú kereskedelmet, hogy ezeknek nem kellett fizikai munkát végezni. A nehéz munkájú iparban nem is dolgoztak sehol, szabó, bádogos és szücs munkát vállaltak, de ennél nehezebb munkát nem. Tanultak és jó hivatali állást vállaltak mérnök, patikus, állomásfőnök is sok volt a század elején. Az olyan kocsmáros, hentes, boltos zsidó ember még ez mellett borju kereskedő, dió, méz öszevásárló ipart is folytatott és azt mondta, hogy őneki ez mellett nem kell elmenni kapálni, kaszálni, és ez ily enek ilyen kisebb törpe falvakba nem is mentek üzletelni. Kis boltot magára maradt öregasszonyok vezettek és megéltek. Simonfán volt ilyen 1918-ig. Kisberkiben a két háború közt két testvér öregasszony vezette a kis szatócsboltot. Testvérek voltak Málcsi és Róza néni. A saját házukban boltot vezetett a Róza néni. A Málcsi néni vándor cukorka árus volt. Ment a bucsukra, vásárookra és minden ünnepi rendezvényekre pl. 1934-ben itt a hegyalján rendeztek a körzeti iskolák közösen majálist. Eljött ide a Málcsi néni és két kaposvári cukorka árus néni. Amíg a Málcsi néninek egy csomag cukorkája volt, addig a másik nénik egyet sem tudtak eladni, mert minden tasak cukorkához egy kis parányi nemzeti zászlócskát adott, esetleg egy fillérbe került neki a zászlócska akkor, de sulyból ezt leredukálta és egy-két órán belül mind elkelt az iskolás gyerekeket úgy meghódította. Mindenütt adott a tasakhoz ilyen kis színes valamit és ment az üzlet élénken.

Másnap ment Kaposvárra utánpótlást bevásárolni és nagy lelkesen beszélte, hogy az a kis eszetlen zászló minden áruját elfogyasztotta. Jól éltek ezek az élénk kereskedők és nyíltan kijelentették, hogy több libahúst megesznek, mint az egész falu népe együttléve, mert ő megve-

szí, a falusiak pedig akkor esznek libahúst, ha megfullad a tömőkretrecben. Igaz is, így volt. Ezek dolgoztattak és kereskedtek. Meg kell hagyni azt is, hogy a kézműiparosság nagyobb része a német ajkuakból tevődött ki. A magyarok és a szláv nemzetiségűek itt háttérbe szorultak. A régi önellátásban is ezek jobban megállták a helyüket. Az építőiparban és a másféle vas és fémiparban, a faipart is tulnyomórészt ők uralták, sőt még a vasutépítő és a forgalom fenntartásában is előnyben voltak. A pályafenntartási munkavezetők, elő munkások, a pályamester, táviráda, szemafor felvigyázók is mind német ajkuak voltak. Iroda tiszták és a vezetők is mind svábok voltak kétharmad részben. Ha valaki jelentkezett felvételre, akkor a némettség előnyben volt. 1909-ben Csomára Szárazd Tolna megyei községből hoztak elő munkást, Eizenhauer Pál pályafelvigyázót. Itt is volt jó betanult vizsgázott pályaelő munkás, azért az ott létszám felüli volt és idehozták Scheffer Jakab-ot. Az itt levő Fülöp Lajos és Király János betanult elő munkást nem vitték sehova, meg kellett várnia, amíg az öreg német ajku kidőlt a munkából.

Az 1904-es nagy vasuti sztrájk idején a sváb ajkuak nem vállalták a budapesti küldöttséget, ide mind magyarok és szláv nevek mentek. Ilyen körülmények közt az öreg Ferencz Jóska király biztosan alapozhatott ezekre, mert ezek itt szilárd védőbástyái lehettek. Itten az iparosok szerszámjai és a használati eszközei is majdnem mind német nyelven szerepelnek, sőt a pályafenntartási, fűtőházi és a kocsivizsgálók szerszáma is. A pályafenntartási szerszámok nevei volt a rátartó kalapács, Setzhammer, a lyukasztó durschlag, a vágányemelő rud hebám, a vágány szabályozást "Szutni" zárnak nevezték. Azt kell mondani, hogy ez itt 60 %-ra németbirodalom volt. A magán kisiparban is a mesterek száma 3/4 részben német és a mesterségek neve is. pl. Schusztér, Tislér, Véber sloszer, a kőműves vállalkozó, Maurer, Kercseligetán Klvtz Antal kovács Kurschmied gyógykovács. Ez bevonult katonának mint kovács segéd ott betanult és gyógykovács lett, de mindenki Kurschmiednek tudta és nevezte. Az egyes készítmények nevét is német nyelven nevezték és legtöbbször a magyar nevét nem is tudták pl. sublót, sifonér, kászli, diván, supedli. Ez emeletes ágy, elől az ágyterítő és a tetején a tartalék ágynemű, ez alatt aludtak állandóan, nem kellett bolygatni az összes ágyneműt. Fürhang, ablakfüggöny, abrosz asztalterítő. "Pitli" itatódézsa, Sneider ezt olyan szabónak nevezték, aki a zeug ruhákat készítette, a hétköznapi ruhákat.

A lovakra is készítettek német nyelvű tárgyakat: istráng, farmotring stb. a szerszám nevek is felerészben idegen hangzásúak.

Milyen kismesterségek voltak a községben régen?

A század elejéig voltak Nagyberkiben ács, kovács, takács 1937-ig csizmadia, vizimolnár, bognár, kádár, fazekas, szijgyártó, asztalos, esztergályos, bádogos, zsuppoló, gőzhengermolnár, 1951-ig pékség, 1933-38-ig olajsajtoló, 1887-1905-ig asztalos, kályharakó, 1908-ig.

A kovács, bognár, ács, kőműves, kádár átment a Tsz-be, és maradt még mint magán iparos is a községben. A régi céhekről már nem lehet adatokat kapni, írásbeli dokumentumok sincsenek, mert nem őrizték meg őket, ahol van ott pedig nem mutatják be.

A régi inas életről

Tudva levő, hogy minden szakma inastanonc idő 3 év volt és a fel szabadulás előtt az inas szülei tanoncbért fizettek különböző megállapodott összegben, 2-300 korona körül és 12-18 év közötti korban.

Igen komisz élete volt sok inasnak, mert goromba embertelen volt sok mester, talányorészben önző fősvény volt, mert nem kosztolta r endesen és a saját magán dolgaira használta fel az inást. A kamasz fiúk ahogy nem ettek egyest a hasukkal, hát mindig éhesek voltak és a városban járkáló inasok mindig valamilyen csalafintaságon törték a fejüket. Lehetőleg kettesben járkáltak. Ahogy megkapták a reggeli szelet kenyeret, amelyet csak magát kellett evetgetni. Legtöbbször a piacon szerezték meg az ingyenes kenyérmellévalót. A szelet kenyeret villámgyorsan belemártották a falusi aszszonyok tejfölös fazekába és futóra, tejfölös kenyeret ettek.

A piacon kimérette a termelőtől a liter cseresznyét a kalapjába és a lábaközé szorítva az üres zsebeit kotorásztá, közben a társa hátulról kirántotta a kalapot és futóra, ez meg utána és közösen megették. Egyéb sok huncutságokat elkövettek ezek a régi inasok, pl. egy kapualji villamoscsengőt, mondta a járókelő embernek: Nyomja meg bácsi, mert nem érem föl. Ahogy a csengőt megnyomta az ember, a fiu futóra. A kijövő házbeliek pirongatták az embert, hogy mit okvetetlenkedik itt potyára.

A rossz bánásmód miatt vásott gyerekek lettek egy bizonyos hánya-

dára az inasokból. A nélkülözés végett is, mert a legsilányabb élelmezést kapták, annak dacára, hogy az apa fizette a tartás és a tandíjat, dolgozott az iparban, és a privát házi munkákban, sőt ha volt a mesternek kisgyermeké azt is dadálnia kellett, sőt még kölcsön rokon gyereket is hoztak, hogy az inas dadálja. Példa erre egy eset:

Batében 1912-ben Kovács István takács mester kőműves inasnak adta Feri fiát 1897-beli. 1915-ben szabadult fel és az I. világháborús helyzetre vonatkozólag elment a vasutra pályamunkás kőművesnek, Baté-dombóvári szakaszra. A kőműves segéd az iparában kapott munkát, hát csak javítási munkát végzett. Egy napon azt mondta Dobszay János pályamester: Kovács, holnap elmegy az attalai őrházhoz a pince boltot megcsinálni, mert beomlott.

- Én fővigyázó ur nem megyek oda, mondta.

- No és mért nem? Még az volna szép ha megtagadná a parancsot.

- Hát nem megyek oda.

- És miért nem megy oda?

- Azért, mert nem tudom megcsinálni.

- Hát milyen kőműves maga, hogy nem tudja megcsinálni?

- Hát csak olyan, emilyen-amolyan.

- Maga egy félszabadult kőműves segéd. Milyen tanonc volt ott a Kereszturi Lajos kőműves mesternél.

- Én a három év alatt három gyereket dadáltam, kettőt a mesteremnek, egyet meg Pécsről hoztak a rokonok, hogy egyuttal ezt is dadáljam.

Többeknél nem fektetett a mester arra sulyt, hogy az inas tanuljon, hanem a saját érdemeit tartotta szem előtt, ha szemére vetették a mesternek, hogy nem tud a gyerek, akkor azzal ütötte el a dolgot, hogy azért nem tud, mert buta, mert a házi munkákon kívül tanulhatott volna. Sok ilyen hasonló esettel találkozunk a népéletben.

A vékonyszelet kenyérre szokták mondani, hogy inasos kenyér, mert olyan vékony, hogy átlátni rajta. A ruházatra is igen gondozatlanok voltak az inasok, a legsilányabb öltözetben jártak és a melleskötényről lehetett megkülönböztetni a koldus vagy a cigány gyerekektől.

Az inas, ahogy felszabadult, annak a mestervizsgán valamilyen mintadarabot kellett készíteni és bemutatni az ipari termékből.

Ez is probléma volt az inasnak, mert ekkor már felnőtt 18-20 év körüli fiatal emberke lett.

Az ipartörvény szerint egy évi segéd munkát kellett letöltenie. De hol? Sok iparos segéd nem maradt ott a felszabadító mesternél rész-

ben azért is, mert már alig várta a szabadulást, részben a mesternek nem kellett, más oknál fogva nem tartott a mester segédet, mert ezzel felemelték az iparadót. A fiuban is fellángt a kalandvágy és így nekivágott a világnak.

A régi iparossegédek

A vándor iparos segédek szépszámmal járták az országot. A legtöbb szakma szerint: lakatos, asztalos, csizmadia, cipész, kovács, bognár, kádár, szabó, molnár. A kevesebb: ács, bábos, "eszergályos, rokkás", fazekas, köteles, szijgyártó, takács, szücs, timár, szitás.

Arról lehetett megismerni ezeket, hogy hátzsákat hordtak faluról-falura és városra jártak és ahol megesteletek ott szállást és ételmet kértek, és akik befogadták őket, azok vacsorát is adtak nekik. Azért megjegyzendő, hogy ez siralmas állapot volt arra az iparos legényre, mégis az akkori népeletben mindkét félre megszokott és természetesnek vett dolog volt. Voltak olyan vendégszerető emberek, hogy szívesen fogadták be őket és megosztották velük az ételmüket. Volt olyan jószívű gazda, hogy nem mult el hét, hogy a szállásért ne kopogtattott volna be hozzá, akadt olyan fukar, hogy nem adott szállást, hanem oda küldte a jószívűhöz.

Az iparos mesterhez is beszálltak és az inasszobában helyezték el éjjelre. A vasut előtti időben sokféle gyalogos vándor járta az országot és véletlenül összeverődtek, pl. a szabadságos katonák, az utazó vándor kántorok, akik a szülőháztól a székhelyükig vagy vissza utaztak és a vándor házaló iparosok, drótostótok, ablakosok stb. és ezeket a sors összehozta egy faluba szállásra.

A vándor iparos segédeknek nevezték mesterjankónak is és, ha volt a faluban iparos mester, akkor azokat keresték fel leginkább. Volt egy régi ilyen dal, keringő dallammal.

1. Én meiszterem nem dolgozom
Inkább ferleiblim hordozom
Ferleibli szij a vállamon
Ugy ballagok a városon.

2. Herberg vater gyujcs világot
Van-e kökény szemü lányod
Ha nincs kökényszemü lányod
Aludjon el a világod.

Ezen dal is rámutat arra is, hogy a mesterek tulnyomórészben német ajkúak voltak és uralták a kismesterséget, rá kell mutatni, hogy miképpen.

A német fiukat vették fel inasnak elsősorban és a vándor iparos-segégeket is felvették és a magyarokat mellőzték, ezért is a német-ajkú segédek legkevésbé voltak vándorok. ^A Herberg fater megkérdezte, hogy milyen ajkú a jelentkezésnél, és bizony sikerült a felvétel.

El voltak keseredve a hosszas vándorok és sokszor könyörögtek a meiszternek, hogy vegye fel és megegyeztek abban is, hogy fizetés nélkül a kosztért és a munkaruháért dolgozott. Volt olyan is, hogy amikor megkérdezte a meiszter, hogy milyen származású, és azt mondta, hogy magyar vagyok, de az anyám német, és így rögtön humánusabban kezelte.

A munkáért, a kenyérért és a ruháért megtagadta a magyarságát és részben azért is, hogy ne keljen csatangolni a bizonytalanságban, részben a kötelező segéd idő letöltéséért.

Ezen keresztül sok házassági kapcsolat is létesült és a suciszter urak lányai könnyedén férjhez mentek, mert a segédek beházasultak, elsősorban a fajtabeliekkel.

Itt van nálam egy vándoriparos levele, lakatos segéd volt, Gáspár Istfány. Ez 1848. márciusában, amikor a szabadságharc kitört éppen Keszthelyen volt és beállott a Kossuth hadseregbe, végig harcolta azt Világosig, innét Mohácsra jött és itt családot alapított, megmaradt itt.

Megjegyzendő az, hogy a század elejéig nagyon lecsappant ezeknek a száma, én még láttam többet ilyent, de az I. világháború után már teljesen eltűnt ezek vándorlása.

A mesterséget gunyoló mondások

Lakatos	latykos
Asztalos, ács, bognár nevezték	fakukac
Molnár	lisztmoly
Kovács	kormos
Kőműves	Fecske
Takács	Pók

Szabó	kecske
Csizmadia cipész	csirizes
Kádár: hordótakó	diogenes
Szijgyártó	lókantáros
Szücs	rühes
Timár	nyuzó

Minden adatra érthető nevezést mondtak, kivéve a szabóra kecske, ez teljesen érthetetlen, hogy mit jelentsen.

A legtöbb gunydal és a csufoldó megjegyzések a suszterokra szóltak, azért is mert ezek voltak a legtöbben. Mondták: A suszter mesterség igen életveszélyes, mert ha véletlenül bele-esik a csirizes tálba és ott bele is ragad.

A bádogosra mondták, hogy az csinál verébre való patkót. A kovács félvak, mert sokat veri potyára az üres üllőt. A molnárokra mondták, hogy igen sokat vámol a kelletténél többet és a malomtulajdonosnak, malom gazdának volt ilyen rejtett műszava, amelyet az öröltetők nem értettek meg, mert minden öröltetőtől még külön is elkotortak. Kérdi a tulajdonos a főmolnártól: Kotrám sérám? Sérám kotrám felelte. A magára maradt züllött iszákos suszterokra mondták, hogy "kamara suszter", mert a kamrában dolgoztatott valakinél.

Kérdések a Rippl-Rónay Múzeum utmutatása mesterség elsajátítására

Az adatközlő elődei foglalkoztak-e mesterséggel?

Igen foglalkoztak ezektől kértem adatokat.

Kitől tanulta a mesterségét?

Az inastartó mesterétől és ő maga is segéd képpen dolgozott és nehéz körülmények közt tudott műhelyt nyitni.

Hol volt a műhely?

A suszter, csizmadia és a takács műhely a lakásban, a kovácsműhely külön épületben, a bognár műhely, amivel falun csak községi iparosként dolgozott. Magán lakatos és bádogos ha volt falun, akkor ez is külön műhelyben vagy az épülethez ragasztva, vagy a ház hátsó helyiségében az asztalos is ilyenben. A szijgyártó a lakásban vagy hátsó helyiségben. Kisebb-nagyobb méretű helyiségekből állott a műhely.

Szerszámok nevei

Különböző németes, magyaros, szlávós és latin nevek is voltak, ma ezeket nehéz kikutatni. A szerszámokat a legközelebbi városi vásárukereskedésben Kaposváron-Dombóváron szerezték be. Az anyagbeszerzést

is legfőképpen itt.

Tárolás és értékesítés

A kész munkadarabokat a műhelyben, padlásán, kamrában, sőt egyes darabokat a pincébe is levitték. Az értékesítésnél a jobbmódú emberek jobban megvették. Az új lószerszámot és az új kocsit a módos paraszt vette tulnyomórészben a rozszant kocsit és a szakadozott lószerszámot eladta a zsellérnek, aki kijavította és ezt használta.

Rámás csizmát is tulnyomórészben módos gazdák, uradalmi pusztá gazdák, iparosok vették. A szegényebb embereknek fejelés az ugynevezett "Peperus csizmát" készített a csizmadia. A falusi asztalosok csak rendelt munkát készítettek, raktárra nem.

A mester helye a társadalomban

Ki volt a mesterek között a legtekintélyesebb?

pl. aki anyagilag és társadalmilag legelőbbre küzdötte magát és a családját, a jó munkája által felkapott iparos lett és gyarapodott. pl. Rajci Pál csizmadia vásárló iparos inas és segéd-tartó az 1914-es háborúig gazdag ember lett. A két fiát taníttatta az idősebb Pál jegyző irnok gyakornok lett 1898. évi és a háborúból felmentést kapott, a jóvágású fiú itthon uralta a legényéletet. 1918-ban itthon Spanyolországban meghalt. A kisebb 1902. évi Imre a II. világháborúba veszett el. A század elején gazdag, gőgös iparos családnak a falu népe leste a kegyeit, mert a főjegyző mellett a gyakornok Palikorlátlan ur volt. Letűnt.

Viselt-e valamelyik iparos valamilyen tisztséget?

Igen a mozgékonyabb hangoskodók. Iskolaszéki tag, egyházközségi tag, áru és a hitelszövetkezetben.

Milyen volt a mester és családja hagyományos életrendje, öltözködés, táplálkozás, lakásbeli, nyelvi sajátossága?

Pl. ~~Pl.~~ A parasztnál jobb táplálkozása volt és a ruházkozásban is előkelőbb, a legtöbb bensős viseletben járt. A nyelvi sajátosságában is igyekezett előbbre jutni, mert már többet is olvasott.

Milyen volt a munkaidejének a beosztása?

Beosztotta a munka mennyisége arányában, ha több volt a munkája, akkor tulmunkaidőt vett igénybe, és ha kevesebb, akkor a mezőgazdasági, paraszti állattartás stb., azért is a legtöbb iparos földet is vett és állatokat tartott.

Milyen volt családjához, falunépéhez, inasaihoz a mester?

Családjához ha józan életet élt jó volt, inasaihoz közömbös a falu népéhez mint kuntsaftokhoz alkalmazkodó, az iparos társaihoz baráti, kivéve a szakmabeliekhez, kenyérriggy rebelisek voltak.

Ő maga és a gyermekei kikkel házasodtak össze?

Elsősorban iparosokkal vagy a módosabb paraszttal.

Milyen szerepet töltött be a falu iparossága a polgáriasodás közvetítésében /divat, olvasóköri, tánciskola stb./?

Minden téren tekintélyes előkelő helyet töltött be.

Végzett-e a mester mestersége mellett paraszti munkát és milyen mértékben?

Kivétel nélkül majdnem mind, csak akik a városból települtek ide azok nem, de később felerészben ők is. Olyan is akadt, Peitler János cipész- vett 40 hold földet és abba hagyta az ipart. Tehát ha nagygazda lett akkor középparaszt lett és nem iparos.

Milyen életmódot biztosított az ipar a családnak?

Az élénk jó iparosnak rendezett életmódot biztosított.

Írásbeli emlékek nincsenek sok helyütt elkallódott, ma ilyent találni falun ritka és ahol van, ott nem engedik lemásolni sem fényképezni. A községi tanács irattára átrendezve, selejtezve, tehát itt sincs sem az egyházhatóságnál. A céh emlékek feledésbe merültek a szóbeli és a tárgyi vonatkozásban.

Szokás, hiedelem, szőlés mulatságok

Iparos fiatalok a paraszttól külön kategóriát szerveztek, zártkörű mulatságokat és ~~szokás~~ bucsusi egyéb ünnepélyeket tartottak Szabadi, Nagyberki, Kercesliget, Mosdós községekben. A kisebb községekben a kevés iparos fiatal belevegyült a paraszttal közé vagy a szomszéd falvak iparosaihoz kapcsolódtak. Az iparos fiatalok kapcsolata az egész környékre kiterjedt és a német ajkúak csak lehetőleg azonosakhoz kapcsolódtak. A hiedelmi vonatkozásban itt is voltak különbségek.

Ördögös kovács, az ördög lovakat is patkolja. A molnár egy sem kerül a menyországba, mert elloppja a szegény ember kenyerét. A takács sem olyan ember mint más, mert sok ahlotti ruhát sző. Az asztalos is más, mert kaporsót is készít.

Ezen dolgozat leginkább a nagyberki iparosság 100 éves népmozgalmát tárja fel, amely a dokumentumok hiányában csak ennek felel meg.

Az adatközlők régi iparos család utódaiból tevődik ki, akik a visszaemlékezésből adták az adatokat.

Adatközlők:

Özv. Rajci Imréné, 67 éves csizmadia utód
Illés Imre 73 éves fazekas "
Gieszler Kálmán 62 éves szijgyártó "
Özv. Czeglédy Sándorné 72 éves bognár céhbeli is.
Peringer József kőműves 65 éves klumpás, Kisberki
Dancs József 69 éves takács, Nagyberki
Henninger János rokkás, 37 éves, esztergályos utód, Nagyberki
Illés Imréné 72 éves olajsajtoló utód, Nagyberki
Peitler Dezső 45 éves asztalos utód, Nagyberki
Pangácsi János 76 éves, szoba festő utód, Nagyberki
Özv. Hantal Margit 76 éves, suszter utód, Nagyberki
Igali János 76 éves, kádár, Nagyberki
Walkszhöfer János, 51 éves, ács és cserepes tető utód, Nagyberki
Slut József 73 éves, bőrös klumpás utód, Nagyberki

Iparos dalok

1904. Sirhat az az édesanya
Kinek suszter lett a fia
Mert nem tudja mely órában
Esik a csirizes tálba.
1908. Arra alá faragnak az ácsok
A babámnak bitófát csinálnak
Ergye babám kérdezd meg az ácsot
/hogy/ Kész-e már a babád bitófája
1907. Nyisd ki kovács a fekete ajtódat
Vasald meg a kese lábu lovamat
Kispejlovam kesekörme letöredezett
Kisangalom rólam elfelejtkezett.

Nagyberki, 1971. VII. 10.

Gelencsér Sándor
MÁV nyugdíjas